

Βαγγέλης Χωραφάς - Παύλος Χριστόπουλος*

Η εσωκομματική σύγκρουση στο ΠΑΣΟΚ και οι νόμοι του πολέμου**

Εισαγωγή

Μετά την επικράτηση του Γιώργου Παπανδρέου και την ήττα του Βαγγέλη Βενιζέλου στις εσωκομματικές διαδικασίες του ΠΑΣΟΚ δημοσιεύθηκαν πολλές αναλύσεις για τα λάθη και τις σωστές επιλογές τακτικής και στρατηγικής των δύο διεκδικητών της αρχηγίας στο ΠΑΣΟΚ. Όπως και κάθε άλλη αντιπαράθεση έτσι και αυτή εμπεριέχει στοιχεία της στρατιωτικής στρατηγικής προσαρμοσμένα συνειδητά ή ασυνείδητα στις πολιτικές καταστάσεις και συσχετισμούς. Με τα δεδομένα αυτά η αξιολόγηση της ορθολογικότητας των επιλογών με βάση τις απαιτήσεις μιας νικηφόρας στρατιωτικής επιχείρησης, έχει μια ιδιαίζουσα σημασία. Για το εγχείρημα αυτό μπορούμε να προσφύγουμε στο κλασικό έργο του Σουν Τσου *Η τέχνη του πολέμου*.

---

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Βαγγέλης Χωραφάς είναι εκδότης του περιοδικού Monthly Review και ο Παύλος Χριστόπουλος διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων.

** Όλες οι παραπομπές για τον Σουν Τσου αναφέρονται στο βιβλίο του *Η τέχνη του πολέμου*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1997.

Οι όροι διεξαγωγής της εσωκομματικής σύγκρουσης

Ξεκινώντας την ανάλυση της εσωκομματικής σύγκρουσης στο ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να θυμηθούμε τη δυσχερή θέση που βρισκόταν ο αρχηγός του, Γιώργος Παπανδρέου, το βράδυ της 16ης Σεπτεμβρίου. Από τότε που ανέλαβε την προεδρία του ΠΑΣΟΚ δεν κατόρθωσε να νικήσει σε καμιά εκλογική αντιπαράθεση με τη ΝΔ σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε προσωπικό επίπεδο, οι πολιτικές του ικανότητες αμφισβητούνταν έντονα ακόμα και στο χώρο του ΠΑΣΟΚ, η δε σύγκρισή του με τον αρχηγό της ΝΔ απέβαινε πάντα σε βάρος του. Παρ' όλα αυτά, ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ έδειξε κατά τη διάρκεια της εσωκομματικής διαμάχης ικανότητες τις οποίες δεν είχε επιδείξει σε όλη τη διάρκεια της προηγούμενης τετραετίας. Απέναντι στην άμεση πρόκληση διεκδίκησης της ηγεσίας από έναν ισχυρό αντίπαλο, έπρεπε να διασφαλίσει τους όρους διεξαγωγής της μάχης. Όπως λέει ο Σουν Τσου, «Γι' αυτό ο έξυπνος μαχητής επιβάλλει τη θέλησή του στον εχθρό. Δεν επιτρέπει στον εχθρό να του επιβάλλει τη δική του θέληση».¹ Συμμετείχε λοιπόν στην αναμέτρηση ως πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ και όχι ως άλλος διεκδικητής, έχοντας εξασφαλίσει εν πολλοίς τους όρους ελέγχου — άρα και αποφυγής — της ήττας. Όπως λέει ο Σουν Τσου, «Το να εξασφαλίσουμε τους εαυτούς μας απέναντι στην ήττα είναι στο χέρι μας, αλλά η ευκαιρία να νικήσουμε τον εχθρό δίνεται από τον ίδιο τον εχθρό».²

Από το σημείο αυτό και μετά ο Γιώργος Παπανδρέου δεν έκανε σχεδόν κανένα λάθος, επιλέγοντας σωστά επιχειρήματα, εκμεταλλευόμενος τη βαρύτητα του ονόματός του και με επιθέσεις σε πολλαπλά επίπεδα απέναντι στον αντίπαλό του. Όπως παραθέτει ο Σουν Τσου: «Νικάει κανείς στις μάχες που δίνει με το να μην κάνει λάθη. Το να μην κάνεις λάθη είναι εκείνο που θεμελιώνει τη βεβαιότητα της νίκης, γιατί σημαίνει ότι νικάς έναν εχθρό που έχει ήδη ηττηθεί».³

Αντίθετα, ο Βαγγέλης Βενιζέλος έκανε πολλά λάθη, πολιτικά και επικοινωνιακά. Από το χρόνο δήλωσης της υποψηφιότητάς του μέχρι τον τρόπο επιλογής των συμμάχων του, που πίστευε ότι θα μπορούσαν να τον βοηθήσουν να νικήσει. Αποδείχθηκε ότι δεν εκτίμησε καλά τις καταστάσεις, τις ικανότητες του αντιπάλου του και τα δικά του όρια. Και είναι γνωστό ότι «Εάν γνωρίζεις τον εχθρό σου και τον εαυτό σου, δεν έχεις ανάγκη να φοβάσαι το αποτέλεσμα εκατό μαχών. Εάν γνωρίζεις τον εαυτό σου αλλά όχι τον εχθρό, για κάθε νίκη που κερδίζεις θα έχεις και μια ήττα. Εάν δεν γνω-

1. Κεφ. 6, § 2.

2. Κεφ. 4, § 2.

3. Κεφ. 4, § 13.

ρίζεις τον εαυτό σου, ούτε τον εχθρό, θα νικηθείς σε κάθε μάχη».⁴ Ανακοίνωσε γρήγορα την υποψηφιότητά του και απευθύνθηκε αμέσως στον Κώστα Σημίτη, θεωρώντας ότι το εκσυγχρονιστικό μπλοκ εξακολουθεί να είναι το ισχυρότερο στο ΠΑΣΟΚ και κατά συνέπεια θα συνέβαλε αποφασιστικά στη μελλοντική νίκη του. Στο σημείο αυτό η πολιτική εκτίμησή του ήταν τελείως λανθασμένη. Το εκσυγχρονιστικό μπλοκ δεν υπήρχε πλέον ως τέτοιο, γιατί αυτό που το συνέδεε είχε πάψει να υφίσταται — η κυβερνητική εξουσία υπό την ηγεσία του Κώστα Σημίτη. Ο πάλαι ποτέ αρραγής συνασπισμός προσώπων και συμφερόντων αποδείχθηκε όχι μόνο πολυδιασπασμένος και μαστιζόμενος από τις αποκλίνουσες προσωπικές στρατηγικές των κορυφαίων στελεχών του, αλλά και σαν ένα ρεύμα το οποίο έχει χάσει την αξιοπιστία του και ένα μεγάλο μέρος της δυναμικής του στην κοινωνία. Εκμεταλλευόμενος το γενικότερο κλίμα των πρώτων ημερών μετά την εκλογική ήττα της 16ης Σεπτεμβρίου, θεώρησε ότι το αίτημα για επανεπιστροφή του ΠΑΣΟΚ στις εκλογικές νίκες, δηλαδή το αίτημα της εκλογικής αποτελεσματικότητας, ήταν ικανό για να του δώσει τη νίκη. Προφανώς δεν υπολόγισε αυτό που είχε επισημάνει ο Σουν Τσου: «Μπορεί ένας να γνωρίζει πώς θα κατακτήσει χωρίς όμως να είναι σε θέση να το κάνει».⁵ Έτσι, προσήλθε στο κρίσιμο Πολιτικό Συμβούλιο, που θα αποφάσιζε τους όρους διεξαγωγής της εσωκομματικής εκλογής, αρκετά χαλαρός — στηριζόμενος στις πρώτες δημοσκοπήσεις που προέβλεπαν μια άνετη επικράτησή του —, παραβλέποντας τη συμβουλή του Σουν Τσου, «Να είστε αυστηροί και βλοσυροί στην αίθουσα των συμβουλίων. Έτσι θα μπορέσετε να ελέγξετε την κατάσταση».⁶ Εκεί έκανε και το σημαντικότερο λάθος του. Αποδέχθηκε ως χρόνο διεξαγωγής της εκλογής την 11η Νοεμβρίου, ξεχνώντας τη προτροπή του Σουν Τσου: «Γι' αυτό, αν και έχουμε ακούσει για ανόητη βιασύνη στον πόλεμο, δεν έχει παρουσιαστεί ποτέ η ευφυΐα να συνδέεται με μεγάλες καθυστερήσεις. Δεν υπάρχει παράδειγμα χώρας που να έχει ωφεληθεί από πόλεμο που παρατείνεται».⁷ Πιθανόν να θεώρησε ότι κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου θα του δινόταν η ευκαιρία να αναδείξει καλύτερα τις θέσεις του και τη δυναμική του απέναντι στη ΝΔ, αλλά αυτό όμως παραβίαζε άλλη μια αρχή του Σουν Τσου: «Στον πόλεμο λοιπόν, ας είναι η νίκη ο μεγάλος σκοπός σας, όχι οι μακροχρόνιες εκστρατείες».⁸

Από το στρατόπεδο του Γιώργου Παπανδρέου οι εχθροπραξίες άρχισαν

---

4. Κεφ. 3, § 18.

5. Κεφ. 4, § 4.

6. Κεφ. 11, § 64.

7. Κεφ. 2, § 2 και § 6.

8. Κεφ. 19, § 2.

αμέσως και στελέχη του επιτέθηκαν προσωπικά στον αντίπαλό τους χαρακτηρίζοντάς τον «δεξιό» και «άνθρωπο των συμφερόντων και των συγκροτημάτων» ακολουθώντας τις συμβουλές του Σουν Τσου: «Μειώστε το γόητρο των αρχηγών του εχθρού προκαλώντας τους ζημιά – φροντίστε να τους δημιουργείτε φασαρίες και να τους απασχολείτε συνέχεια».⁹ Με τις κινήσεις αυτές άρχισαν να δημιουργούν ένα συγκεκριμένο κλίμα, ελπίζοντας ότι θα λειτουργήσει υπέρ τους, γιατί όπως λέει ο Σουν Τσου: «Εάν από το άλλο μέρος, είμαστε πάντοτε έτοιμοι να αρπάξουμε ένα πλεονέκτημα, ενώ βρισκόμαστε μέσα σε μια πολύ δύσκολη κατάσταση, ίσως μπορέσουμε να βγάλουμε τον εαυτό μας από την κακοτυχία».¹⁰ Πολλοί αναλυτές έχουν επισημάνει ότι κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας ο Βαγγέλης Βενιζέλος έδειξε ορισμένα προσωπικά στοιχεία τα οποία λειτούργησαν εις βάρος του. Γιατί όπως λέει ο Σουν Τσου, «Προκαλέστε τον και μάθετε την αρχή στην οποία στηρίζεται η ενεργητικότητα ή η αδράνειά του. Εξαναγκάστε τον να αποκαλυφθεί, για να αντιμετωπίσετε έτσι τα αδύνατα σημεία του».¹¹ Ο Σουν Τσου δεν κουράζεται να επαναλαμβάνει ότι υπάρχουν «επικίνδυνα ελαττώματα» που μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά έναν υποψήφιο αρχηγό όπως «[...] η απερισκεψία που οδηγεί στην καταστροφή ... [και] ένας ευέξαπτος χαρακτήρας, που εύκολα μπορεί να προκληθεί με συμβουλές».¹²

Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι ο Βαγγέλης Βενιζέλος δεν κατάφερε να κερδίσει το «οργανωμένο» ΠΑΣΟΚ, αλλά στην ουσία στράφηκε εναντίον του, στοχεύοντας στη στήριξη από το «κοινωνικό» ΠΑΣΟΚ, η οποία όμως αποδείχθηκε ανεπαρκής. Η αντίληψή του για το διαχωρισμό του «οργανωμένου» από το «κοινωνικό» ΠΑΣΟΚ και η γενικότερη στρατηγική του για εκλογική αποτελεσματικότητα, φαίνονται να βρίσκονται σε αντίθεση. Δεν μπορεί να κάποιος να απευθύνεται στο «κοινωνικό» ΠΑΣΟΚ μιλώντας για αποτελεσματικότητα και νίκη στις εκλογές, δηλαδή για επιστροφή στην εξουσία και ταυτόχρονα να απαξιώνει το «οργανωμένο» ΠΑΣΟΚ. Και αυτό γιατί ο μόνος τρόπος πρόσβασης του «κοινωνικού» ΠΑΣΟΚ στην εξουσία είναι μέσα από το «οργανωμένο» ΠΑΣΟΚ. Η συνολική κίνηση Βενιζέλου για περιθωριοποίηση των κομματικών μηχανισμών της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας, δημιούργησε μια έντονη ανησυχία για την επόμενη ημέρα, με αποτέλεσμα όλο αυτό το δυναμικό να στηρίζει τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ, γιατί όπως επισημαίνει ο Σουν Τσου: «Με το να επιδιώκει να διοικεί ένα στράτευμα με τον ίδιο τρόπο που διευθύνει ένα βασίλειο, ενώ αγνοεί

9. Κεφ. 8, § 10.

10. Κεφ. 8, § 9.

11. Κεφ. 6, § 23.

12. Κεφ. 8, § 12.

τις συνθήκες που επικρατούν σε ένα στρατό. Αυτό φέρνει ανησυχία στο νου των στρατιωτών». ¹³ Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο Γιώργος Παπανδρέου ήταν σαφής στο ότι όσοι θα τον στηρίξουν θα συμμετάσχουν άμεσα στη νομή της κομματικής εξουσίας ακολουθώντας την προτροπή του Σουν Τσου ότι «...οι άνδρες μας πρέπει να... είναι δυνατό να αποκομίσουν οφέλη νικώντας τον εχθρό, ότι θα έχουν την ανταμοιβή τους». ¹⁴ Το επιτελείο στήριξης του προέδρου του ΠΑΣΟΚ φάνηκε ότι είχε τάσεις διεύρυνσης, με όλο και περισσότερα στελέχη να εμπλέκονται στη σύγκρουση, σε αντίθεση με αυτό του διεκδικητή της εξουσίας, το οποίο κάποια στιγμή σχεδόν ελαχιστοποίησε την παρουσία του, αποτυγχάνοντας να επιτύχει αυτό που επισήμανε ο Σουν Τσου: «Ο έξυπνος μαχητής αποβλέπει στο αποτέλεσμα της συνδυασμένης ενέργειας... Από αυτό πηγάζει η ικανότητά του να διαλέγει τους κατάλληλους ανθρώπους και να χρησιμοποιεί τη συνδυασμένη ενέργεια». ¹⁵

Έτσι λοιπόν, ο διεκδικητής της αρχηγίας δεν κατόρθωσε να αποτρέψει τη συγκέντρωση δυνάμεων γύρω από τον υπό αμφισβήτηση αρχηγό, προερχόμενων από διαφορετικές πηγές: από εκσυγχρονιστές, από αντι-Σημιτικούς, από κομματικούς, από συνδικαλιστές κ.λπ. Παραβίασε άλλη μια βασική αρχή του πολέμου, γιατί σύμφωνα με τον Σουν Τσου, «Όταν ένας πολεμιστής πρίγκιπας επιτίθεται σε ένα ισχυρό κράτος, η στρατηγική του ικανότητα θα αποδειχθεί αν κατορθώσει να αποτρέψει τη συγκέντρωση των δυνάμεων του εχθρού. Κατατρομάζει τους αντιπάλους του και έτσι οι σύμμαχοί τους διστάζουν να συνενωθούν εναντίον του». ¹⁶ Και όχι μόνον αυτό. Οι πρίγκιπες – εν προκειμένω, οι επονομαζόμενοι «βαρόνοι» του ΠΑΣΟΚ – εκμεταλλεύθηκαν τη γενική αναταραχή, τους φόβους των δύο αντιπάλων και κινήθηκαν είτε για να δημιουργήσουν τον «τρίτο πόλο», είτε να συμμετάσχουν στην εκλογή μεμονωμένα – όπως το έκανε ο Κώστας Σκανδαλίδης και δίστασε να το αποτολμήσει η Άννα Διαμαντοπούλου –, με στόχο να θέσουν υποθήκες για το μέλλον. Όπως προειδοποιεί ο Σουν Τσου: «Αλλά όταν το στρατεύμα είναι ανήσυχο και φιλύποπτο, είναι βέβαιο ότι άλλοι φεουδάρχες πρίγκιπες θα προκαλέσουν αναταραχή». ¹⁷ Σε ένα κόμμα όπως το ΠΑΣΟΚ, δηλαδή σε ένα κόμμα με κεντρώα λογική, είναι φυσιολογικό η ανεξέλεγκτη σύγκρουση των πρώτων ημερών – η οποία κορυφώθηκε με την πρόταση ψήφου εμπιστοσύνης στην κοινοβουλευτική ομάδα – να δημιουργήσει ανησυχίες και να ισχυροποιήσει όλα τα στελέχη που θα μπορούσαν να παίξουν

13. Κεφ. 3, § 146.

14. Κεφ. 2, § 16.

15. Κεφ. 5, § 21.

16. Κεφ. 11, § 54.

17. Κεφ. 3, § 16.

ρόλο στην τελική έκβαση του αποτελέσματος. Έγκαιρα, ο Σουν Τσου είχε προβλέψει ότι «Τώρα... άλλοι αρχηγοί θα ξεφυτρώσουν για να εκμεταλλευθούν αυτήν την κατάσταση έκτακτης ανάγκης στην οποία βρίσκεστε».¹⁸

Ακόμα και στο επίπεδο της υποτυπώδους αντιπαράθεσης ιδεών που έγινε προσπάθεια να αρθρωθεί, ο Γιώργος Παπανδρέου είχε το σχετικό πλεονέκτημα — στο βαθμό που του αρκούσε να παρουσιάσει ένα μείγμα γενικών αρχών της Σοσιαλιστικής Διεθνούς της οποίας προΐσταται και στοιχείων πολιτικής από το προγραμματικό συνέδριο του ΠΑΣΟΚ, τα οποία βέβαια ενσωματώθηκαν στο προεκλογικό πρόγραμμα το οποίο απέρριψε με την ψήφο του ο ελληνικός λαός—, αφού ο Βαγγέλης Βενιζέλος με τις «20 θέσεις για το ΠΑΣΟΚ» δεν μπορούσε να διαφοροποιηθεί ουσιαστικά από τον αντίπαλό του. Το νεφελώδες αίτημα για «αριστερή στροφή» γρήγορα αμφισβητήθηκε από τους οπαδούς της διεκδίκησης της ηγεμονίας στο χώρο του «κοινωνικού κέντρου» και έτσι ο διεκδικητής της εξουσίας δεν κατόρθωσε να παρουσιάσει ένα ιδιαίτερο κοινωνικο-ιδεολογικό στίγμα, αφού εγκλωβίστηκε όπως είχε προβλέψει ο Σουν Τσου: «Εάν ενισχύσει το αριστερό του, θα εξασθενίσει το δεξιό του. Εάν ενισχύσει το δεξιό του θα εξασθενίσει το αριστερό του. Εάν στέλνει παντού ενισχύσεις, θα είναι παντού αδύναμος».¹⁹ Ο χειρισμός του Γιώργου Παπανδρέου στο σημείο αυτό ήταν πληρέστερος. Ενώ ο αντίπαλός του αντιπαρέθετε την αρχή της αποτελεσματικότητας, αυτός πρόβαλε την αρχή του «ηθικού νόμου» που υπερτονίζει ο Σουν Τσου. Ως «ηθικό νόμο» στην προκειμένη περίπτωση μπορούμε να κατανοήσουμε ένα μείγμα ανάδειξης του στοιχείου της ιδεολογίας — για τη δράση του κόμματος — ως σημαντικού, κάποιων αόριστων αρχών, της υπεράσπισης του «θρόνου» από το σφετεριστή κ.λπ., γιατί «Ο «Ηθικός Νόμος» κάνει τους ανθρώπους να είναι σε πλήρη συμφωνία με τον ηγεμόνα τους».²⁰ Ο συνδυασμός του «ηθικού νόμου» με τις υποσχέσεις για μελλοντική πειθαρχία και αποφυγή των εσωκομματικών υπονομεύσεων δημιούργησε ένα κλίμα, ότι διατηρώντας την αρχηγία ο Γιώργος Παπανδρέου θα αναδιοργανώσει το κόμμα και θα το οδηγήσει συντεταγμένα σε μια μελλοντική εκλογική νίκη υλοποιώντας τη ρήση του Σουν Τσου «Ο τέλειος ηγέτης καλλιεργεί τον ηθικό νόμο και είναι αυστηρά προσκολλημένος στη «Μέθοδο» και την «Πειθαρχία». Έτσι είναι σε θέση να ελέγχει την επιτυχία».²¹

Επομένως, ο Βαγγέλης Βενιζέλος με τον τρόπο που κινήθηκε συγκέντρωσε τους «έξι τρόπους για να προκαλέσει την ήττα» του, που σύμφωνα με

18. Κεφ. 2, § 4.

19. Κεφ. 6, § 17.

20. Κεφ. 1, § 5.

21. Κεφ. 4, § 16.

τον Σουν Τσου είναι «Αμέλεια στην εκτίμηση της δυνάμεως του εχθρού – Επιθυμία εξουσίας – Ελλιπής εκπαίδευση [προφανώς όχι ακαδημαϊκή (Σ.τ.Σ.)] – Αδικαιολόγητος θυμός – Έλλειψη παρακολούθησης της πειθαρχίας – Αποτυχία στη χρησιμοποίηση εκλεκτών αντρών».²²

Μετά την αναμέτρηση

Τα αποτελέσματα της εκλογής είναι γνωστά. Ο Γιώργος Παπανδρέου διατηρεί την αρχηγία και ο Σουν Τσου τον συμβουλεύει ότι «...ένα βασίλειο, έτσι και καταστραφεί μια φορά, δεν μπορεί να ξανασυσταθεί, ούτε ο νεκρός μπορεί ποτέ να ξανάρθει στη ζωή».²³ Όσο για τον Βαγγέλη Βενιζέλο, ο Σουν Τσου τον παρηγορεί ωθώντας τον να κοιτάξει το μέλλον: «Ο θυμός είναι δυνατό με το χρόνο να μετατραπεί σε χαρά, η οργή είναι δυνατό να αντικατασταθεί από την ικανοποίηση».²⁴

Στο σημείο αυτό να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια ενός άλλου μεγάλου θεωρητικού του πολέμου, του Κλαούζεβιτς, για την προσωρινότητα των αποτελεσμάτων κάθε πολέμου. «Τέλος, η τελική απόφαση ενός ολόκληρου πολέμου δεν πρέπει πάντα να θεωρείται σαν κάτι απόλυτο. Συχνά, το νικημένο κράτος βλέπει στην ήττα του μάλλον ένα πρόσκαιρο κακό, στο οποίο μπορούν να προσφέρουν θεραπεία οι μεταγενέστερες πολιτικές περιστάσεις».²⁵ Αυτό σημαίνει ότι η κρίση στο ΠΑΣΟΚ θα εξακολουθήσει να υποδόσκει τουλάχιστον μέχρι την επόμενη εκλογική αναμέτρηση. Γιατί είναι φυσιολογικό, ότι μια νέα ήττα από τη ΝΔ θα λειτουργήσει σαν καταλύτης για μεγαλύτερες συγκρούσεις και αλλαγές από αυτές που παρουσιάστηκαν στο δίμηνο Σεπτεμβρίου-Νοεμβρίου 2007. Βέβαια, το πρόβλημα της κρίσης του ΠΑΣΟΚ ξεφεύγει από το επίπεδο της αντιπαράθεσης για την ηγεσία δύο προσώπων ή δύο εσωκομματικών συνασπισμών. Άπτεται της γενικότερης κρίσης στρατηγικής της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας την εποχή που η παγκοσμιοποίηση αποδυναμώνει την πολιτική και τα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη μεταβιβάζουν εξουσίες και αρμοδιότητες σε ένα μεταμοντέρνο υπερεθνικό μόρφωμα, την Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο οικοδομείται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην μπορεί να ελέγχεται άμεσα από τους ευρωπαϊκούς λαούς. Η ήττα της σοσιαλδημοκρατικής στρατηγικής την τελευταία 15ετία την έχει υποχρεώσει να ενσωματωθεί ενεργά στα καρτελοποιημένα συστήματα πο-

---

22. Κεφ. 10, § 20.

23. Κεφ. 12, § 21.

24. Κεφ. 12, § 20.

25. Karl von Clausewitz, *Περί του πολέμου*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 40.

λιτικής των εθνικών κρατών της Ευρώπης, προωθώντας την ίδια εκσυγχρονιστική πολιτική με τη Δεξιά και συμβάλλοντας έτσι τόσο στην απονομιμοποίηση της πολιτικής όσο και στην άνοδο της πολιτικής απάθειας, του κυνισμού και των νεολαϊκίστικων ακροδεξιών ρευμάτων. Όσο οι δύο εσωκομματικοί πόλοι του ΠΑΣΟΚ θα εξακολουθήσουν να εκφέρουν τον ίδιο εκσυγχρονιστικό λόγο με φραστικές παραλλαγές, τόσο η κρίση στρατηγικής του θα βαθαινει και τόσο θα μειώνεται η κοινωνική του εμπέλεια. Όλα αυτά θα έχουν ως αποτέλεσμα την επανάληψη των εσωκομματικών συγκρούσεων είτε με τους ίδιους είτε με άλλους πρωταγωνιστές που ήδη περιμένουν τη δική τους ευκαιρία.

Όσο για τη διαχείριση της νίκης ο Σουν Τσου επισημαίνει ότι, «Εκείνος που μπορεί να τροποποιεί την τακτική του σε σχέση με τον αντίπαλό του και έτσι να πετυχαίνει να τον νικήσει, μπορεί να αποκαλείται ουρανόσταλτος αρχηγός».²⁶ Προφανώς, για τους οπαδούς του ΠΑΣΟΚ ουρανόσταλτος θα είναι ο αρχηγός ο οποίος θα καταφέρει στο τέλος — αφού ενδιάμεσως έχει επιτύχει να ανασυγκροτήσει το κόμμα του — να νικήσει τη ΝΔ. Προς το παρόν το ρόλο αυτό τον έχει αναλάβει ο Γιώργος Παπανδρέου, ο οποίος δεν έχει παρά να ακολουθήσει τη συμβουλή του Σουν Τσου: «Ο φωτισμένος Ηγεμόνας σχεδιάζει σε αρκετό βάθος στο μέλλον».²⁷

Επίλογος

Εδώ και 2.500 χρόνια ο Σουν Τσου έχει επισημάνει ότι «Η τέχνη του πολέμου έχει ζωτική σημασία για την Πολιτεία».²⁸ Προφανώς, το ίδιο ισχύει και για τις κομματικές συγκρούσεις. Ενώ όμως αυτό μπορεί να θεωρηθεί αυτονόητο, βλέπουμε ότι τα μαθήματα του παρελθόντος σπάνια λαμβάνονται υπ' όψιν. Και εδώ αναφερόμαστε στην προηγούμενη σύγκρουση για την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ το 1996, μεταξύ Κώστα Σημίτη και Άκη Τσοχατζόπουλου.

Και στην περίπτωση αυτή, οι ηττημένοι είχαν κάνει σχεδόν τα ίδια λάθη και οι νικητές είχαν εκμεταλλευθεί τις ίδιες ευκαιρίες. Και τότε η μάχη στο Συνέδριο του 1996 δεν δόθηκε με ίδιους όρους — ο ένας ήταν πρωθυπουργός, ο άλλος διεκδικητής υπουργός. Και τότε η σύγκρουση διήρκεσε πολύ — περίπου ένα εξάμηνο. Και τότε ο ένας έδειξε αποφασιστικότητα απειλώντας με διάσπαση, ενώ ο άλλος έδειξε κομματική νομιμοφροσύνη. Και τότε

26. Κεφ. 6, § 7.

27. Κεφ. 6, § 33.

28. Κεφ. 12, § 16.

οι ιδεολογικές διαφορές δεν ήταν εμφανείς και καθοριστικές κ.λπ. Όλα τα προηγούμενα μας οδηγούν σε αυτό που ένας άλλος μεγάλος θεωρητικός του πολέμου, ο Μάο Τσε Τουνγκ, επέμενε να προτείνει: «...Είναι αναγκαίο να διδασκόμαστε με ανοικτό μυαλό από τις εμπειρίες των άλλων και αποτελεί «στενό εμπειρισμό» να επιμένουμε στις δικές μας στενές εμπειρίες σε όλα τα ζητήματα...».²⁹ Και αυτό γιατί σε κάθε σύγκρουση «όλοι οι στρατιωτικοί νόμοι και οι στρατιωτικές θεωρίες που εμπεριέχονται στη φύση των αρχών αποτελούν εμπειρίες προηγούμενων πολέμων... Πρέπει να μελετούμε σοβαρά αυτά τα μαθήματα... Πρέπει να δοκιμάζουμε αυτά τα συμπεράσματα με βάση τις δικές μας εμπειρίες, αφομοιώνοντας οτιδήποτε είναι χρήσιμο, απορρίπτοντας οτιδήποτε είναι άχρηστο, και προσθέτοντας αυτό που είναι ειδικότερα δικό μας».³⁰

Πιθανόν η επανάληψη των ίδιων λανθασμένων κινήσεων και στις δύο περιπτώσεις διεκδίκησης της αρχηγίας στην ιστορία του ΠΑΣΟΚ, να αποτελεί μια απλή σύμπτωση. Ίσως όμως να βασίζεται στο ότι «...η πηγή όλων των λανθασμένων απόψεων για τον πόλεμο βρίσκεται στις ιδεαλιστικές και μηχανιστικές τάσεις...».³¹ Ούτως ή άλλως οι μηχανιστικές τάσεις και ο ιδεαλισμός χαρακτήρισαν ολόκληρη την ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία τη μεταπολεμική περίοδο, αλλά και το ΠΑΣΟΚ από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και μετά.

**Τα «Τετράδια» στηρίζονται αποκλειστικά σε σας
Γραφτείτε και γράψτε συνδρομητές
Ενισχύστε την κοινή μας προσπάθεια**

29. Mao Tse Tung, *Selected Military Writings*, Foreign Language Press, Peking 1972, σελ. 121.

30. Στο ίδιο, σελ. 87.

31. Στο ίδιο, σελ. 195.

τα νέα μας βιβλία

ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΛΑΖΟΣ

Η Οπτική στην αρχαία Ελλάδα

σχήμα 17X24 σσ. 540. 29,26 ευρώ

Ήδη από τον 6ο π.Χ. αιώνα η οπτική επιστήμη, η οποία ασχολείται με το φως και τις μεταβολές που αυτό υφίσταται και προκαλεί, απασχόλησε τους αρχαίους Έλληνες, οι οποίοι μελέτησαν και έγραψαν για την όραση, το φως, τις ακτίνες και έθεσαν τις βάσεις για τις σύγχρονες θεωρίες περί φωτός.

Πώς μεταδίδεται το φως, πώς λειτουργεί η όραση, πώς θεραπεύονται οι παθήσεις των ματιών; Κι ακόμα τι είναι η διάθλαση, η ανάκλαση, η σμίκρυνση, η μεγέθυνση και ποιες οι εφαρμογές τους; Ερωτήματα που οδήγησαν στα πρώτα κάτοπτρα, στις διόπτρες, στους φάρους, στα θρυλικά κάτοπτρα του Αρχιμήδη, στα τηλεσκόπια, στον πρώιμο «σκοτεινό θάλαμο», στις πρώτες χειρουργικές επεμβάσεις στο μάτι κι ακόμη στη θεατρική σκηνογραφία με τα πρώτα οπτικά τεχνάσματα επί σκηνής.

PETER JAMES

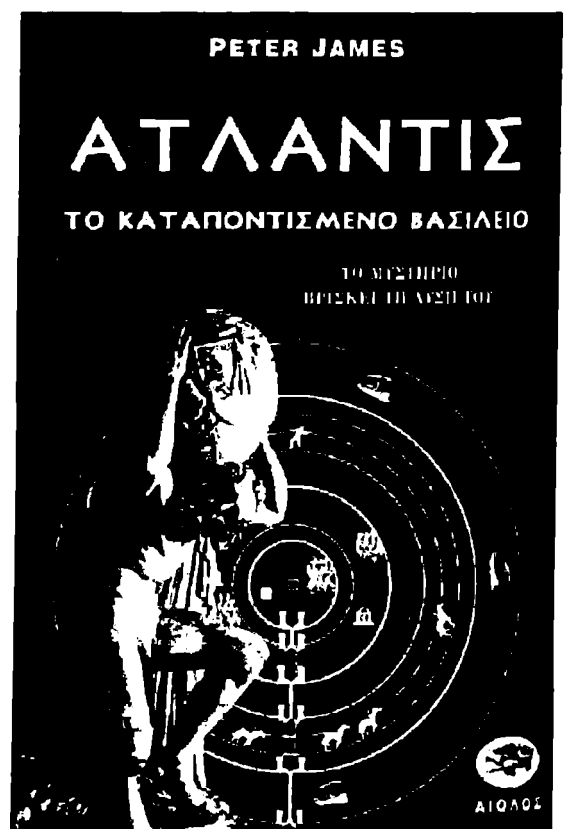
ΑΤΛΑΝΤΙΣ

Το καταποντισμένο βασίλειο

σχήμα 17X24 σσ. 540. 28 ευρώ

Πριν από περίπου δύομιση χιλιάδες χρόνια, ο Πλάτων έγραψε μια ιστορία μη φανταζόμενος ότι έκτοτε και μέχρι σήμερα οι άνθρωποι θ' ασχολούνταν τόσο πολύ μ' αυτήν. Πρόκειται για την αφήγηση της Ατλαντίδας, μιας ηπείρου που χάθηκε κάτω από το νερό. Η ιστορία ήταν εντελώς φανταστική ή υπολάνθανε σ' αυτήν κάποιος αληθινός ιστορικός πυρήνας;

Ο P. James, γνωστός αρχαιολόγος και ιστορικός, απαντά στο ερώτημα και μας οδηγεί σε νέους τύπους βυσιζόμενος σε ισχυρά τεκμήρια. Η γλαφυρή αφήγηση, το πλούσιο υλικό και η επιστημονική θεώρηση των στοιχείων που μας παρέχει κάνουν το βιβλίο μοναδικό.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΙΟΛΟΣ Χ. Τρικούπη 25, 106 81 Αθήνα Για πληροφορίες διακρίσεις (αποστολές κ.λπ.)

τηλ. 33.01.553 - φακ.τηλεφωνητής 33.01.554 **E-mail: info@aiolos.com.gr**, Ώρες λειτουργίας: 8:30 π.μ. - 4:30 μ.μ.